

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Voormalige woning Silberman in
Antwerpen (Deurne)

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Voormalige woning Silberman, Antwerpen (Deurne), Van Notenstraat 17-
monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/11002/137.1

Sibylle De Sadeleer

1/05/2018

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	5
1.2.	Historisch overzicht	5
1.2.1.	Algemene architectuurhistorische context.....	5
1.2.2.	De woning Silberman.....	7
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	8
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	11
2.	Evaluerend gedeelte	11
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	11
2.1.1.	Nachman Kaplansky - biografie en oeuvre - selectie	11
2.1.2.	Erfgoedwaarde van de woning Silberman	12
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	14
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	14
2.4.	Juridische toestand.....	14
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	14
2.4.2.	Ruimtelijke Ordening:	14
3.	Beheersvisie	14
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	14
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	15
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	15
4.	Bronnen	15
4.1.	Archieven	15
	Stadsarchief Antwerpen	15
4.2.	Mondelinge en schriftelijke bronnen	15
4.3.	Literatuur	16
4.4.	Internetbronnen.....	16
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	16
5.1.	Omgevingsplan	16
5.2.	Fotobijlage	16
5.3.	Documentatie	16

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Deze bescherming kadert in het in de beleidsbrief vooropgestelde thema "20ste-eeuwse architectuur in Antwerpen".

Sinds 2010 voert het Agentschap Onroerend Erfgoed een systematische herinventarisatie uit van het bouwkundig erfgoed van de stad Antwerpen. De grootste lacune in de inventaris van het bouwkundig erfgoed, waarvan de eerste gebiedsdekkende campagne werd uitgevoerd tussen 1975 en 1989, is het bouwkundig erfgoed van de 20ste eeuw, en dan met name het interbellum (1919-1940) en de naoorlogse periode (1945-1980). De nieuwe thematische benadering van de inventarisatie ging bijgevolg uit naar het waardevolle bouwkundig erfgoed uit deze beide periodes. De herinventarisatie van de 19de-eeuwse gordel en de 20ste-eeuwse uitbreidingsgebieden van het district Antwerpen werd in juni 2017 afgerond. Ook werd de inventaris van de binnenstad aangevuld met de belangrijkste 20ste-eeuwse gebouwen. Hiermee is het project van de herinventarisatie van Antwerpen afgerond. De herinventarisatie van de districten Deurne, Merksem, Ekeren, Berendrecht-Zandvliet-Lillo, delen van Berchem en Wilrijk (met een groot aandeel van interbellumwoningbouw) is tevens volledig afgewerkt.

Op basis van de resultaten van het herinventarisatieproject en een overleg met de stedelijke dienst Monumentenzorg werd een 'longlist' van waardevol erfgoed binnen het vooropgestelde beleidsthema opgemaakt. Hieruit werd een selectie gemaakt van binnen de beleidstermijn uit te werken beschermingsvoorstellen. Rekening houdend met de in de inventaris geactualiseerde periodes van het interbellum en de naoorlogse periode lag in deze lijst ook de focus op deze tijdvakken.

Op de 'longlist' stonden enkele werken van Nachman Kaplansky en Léon Stynen waardoor hun oeuvre werd geselecteerd voor een gedegen screening op beschermingswaardige werken. Nachman Kaplansky is één van de meest representatieve architecten van het modernisme tijdens het interbellum. Het feit dat Kaplansky quasi al zijn opdrachten gerealiseerd heeft in Antwerpen en deelgemeenten, liet toe om binnen het vooropgestelde thema een volledige evaluatie en representatieve selectie te maken. Bijzonder aan zijn oeuvre is dat het balanceert tussen diverse tendensen binnen het modernisme.

2018 is het jaar waarin het Vlaams Architectuurinstituut, het Centrum Vlaamse Architectuurarchieven, het Architectuurarchief Provincie Antwerpen en de Provincie Antwerpen ruime aandacht besteden aan het omvangrijke oeuvre van Léon Stynen dat zich zowel in de periode van het interbellum situeert als in de naoorlogse periode. Dit project werd als aanleiding gegrepen om zijn oeuvre onder de loep te nemen in functie van mogelijke beschermingen.

De groep naoorlogse gebouwen die in het verleden reeds als monument beschermd werden, is op enkele privé-woningen na hoofdzakelijk samengesteld uit markante openbare, onderwijs- of kantoorgebouwen. Om aan de lacune in het beschermd naoorlogs kerkelijk patrimonium tegemoet te komen worden in de huidige reeks beschermingsvoorstellen drie naoorlogse parochiekerken in Antwerpen opgenomen waarvan de erfgoedwaarde het lokale niveau overstijgt. Dit zijn de parochiekerk Sint-Anna ten Drieën op Linkeroever, de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Altijd durende Bijstand in Deurne en de parochiekerk Heilige Pius X in Wilrijk.

Binnen de herinventarisatie en het waarderend onderzoek naar waardevolle winkelinterieurs in Vlaanderen werden in Antwerpen twee gaaf bewaarde winkelpanden uit het eerste kwart van de 20ste eeuw weerhouden als te beschermen evidenties. Dit zijn de juwelierszaak Ruys in art-nouveaustijl uit 1902 en de handschoenzaak "Ganterie Boon" in art-decostijl uit 1929.

Afhankelijk van de gestelde prioriteiten binnen de volgende beleidsperiode kan het waarden en beschermen van het 20ste-eeuwse erfgoed in Antwerpen al dan niet vervolgd worden.

1.1. Situering

De als monument te beschermen voormalige woning Silberman is gelegen in Deurne, een sterk verstedelijkt oostelijk district van Antwerpen, in hoofdzaak met een woonforensfunctie. De bedding van de Grote Schijn, de Herentalsevaart, het daarrond gevormde domein Rivierenhof en de autosnelweg E 313 verdelen het district in Deurne-Noord en Deurne-Zuid. Het centrum gevormd rond de oude dorpskern ligt in Deurne-Noord. De woning Silberman is gelegen in Deurne-Zuid, nabij de grens met het district Borgerhout, in de wijk rondom het Te Boelaerpark.

Deze bescherming als monument bevat geen cultuurgoederen.

1.2. Historisch overzicht

1.2.1. Algemene architectuurhistorische context

1.2.1.1. Architectuur tijdens het interbellum in Antwerpen¹

Het interbellum was een tijd van ingrijpende politieke, sociale en economische ontwikkelingen en luidde de modernisering van het dagelijkse leven en de gedaanteverwisseling van de omgeving in. De jaren 1920-1930 waren een complexe periode waarin traditie en vernieuwing elkaar voortdurend trachtten te overtreffen. Op het vlak van kunst en cultuur betekende dit een periode van heropleving en ongekende creativiteit. Ook de architectuur kwam in een stroomversnelling terecht. Tijdens het interbellum overheersten drie grote strekkingen in de Belgische architectuur: een levendig architectuurdebat woedde tussen de navolgers van de art deco, het modernisme en het traditionalisme. Net zoals de art deco en het traditionalisme omvatte het "nieuwe bouwen" of modernisme een veelheid aan vormen en tendensen. Het werd beïnvloed door radicale kunststromingen die overal in Europa waren ontstaan en die protesteerden tegen de traditionele vormen en technieken. De modernisten ontwikkelden een nieuw ideologisch geladen idioom, met gevolgen op formeel, constructief en functioneel vlak. Vele Belgische architecten gingen eerder pragmatisch om met de strikte beginselen van deze taal, slechts enkelen toonden zich voorstander van een radicale esthetiek. In België kwam dit modernistische gedachtegoed en de daaraan gekoppelde vormgeving moeilijk van de grond. Vanaf 1918 werd dit vooral geïntroduceerd door architecten en stedenbouwkundigen die tijdens de oorlog in het buitenland hadden verbleven. Vanaf de tweede helft van de jaren 1920, groeide de belangstelling voor het "Nieuwe Bouwen". Steeds meer Belgische architecten traden toen tot de moderne beweging. Onder meer vaktijdschriften, nieuwe accenten in het architectuuronderwijs en architectuurwedstrijden droegen hiertoe bij.

Onder druk van de sterke bevolkingstoename en de grote woningnood ontwikkelden tijdens de jaren 1920-1930 steden en hun randgemeenten zich op spectaculaire wijze. Terwijl men de bestaande wijken volbouwde, kwamen in de stadsrand nieuwe verkavelingen tot stand en zette in de grensgemeenten de verstedelijking zich voorgoed door.

Na de Eerste Wereldoorlog breidde het Antwerps stadsgebied zich verder uit en werden er nieuwe woonzones gerealiseerd in o.m. het noordelijk stadsgedeelte met de wijk Luchtbal, het Kiel, rond het bestaande Nachtegalenpark met de aanleg van de residentiële Parkwijk en meer ten westen op de tentoonstellingsgronden na afloop van de wereldtentoonstelling van 1930. Tegelijkertijd palmde de stad uitgestrekte gebieden van de omliggende

¹ Behoudens anders aangegeven zijn de gegevens onder 1.2. hoofdzakelijk afkomstig uit: LAUREYS D., 2004: De architectuur in een stroomversnelling. Art deco, modernisme en traditionalisme in de provincie Antwerpen, in Bouwen in Beeld. De collectie van het architectuurarchief van de Provincie Antwerpen, Antwerpen, 85-129.

gemeenten in. Tussen 1903 en 1930 hechtte de stad Antwerpen delen van Merksem, Ekeren, Hoevenen, Hoboken, Berchem en Wilrijk officieel aan. Ook diverse luthoven en kasteeldomeinen in de randgemeenten sneuvelden door de verkavelingsdrang van grootgrondbezitters in samenwerking met speculatieve bouwmaatschappijen. Over het algemeen ging het hier om snelle operaties, met het oog op winst en zonder globaal concept. Zowel de open ruimtes als de percelen langs de uitvalswegen en de spoorwegen werden volgebouwd, met als resultaat een grote concentratie aan interbellumwoningen. De ontwikkeling van Berchem, Deurne en Wilrijk zijn in deze context exemplarisch.

In de nieuwe wijken in de rand van Antwerpen en in de grensgemeenten bleef de rij- en de driegevelwoning een groot deel van de architectuurproductie innemen en was de één- of meergezinswoning in een sobere art deco het meest voorkomende woningtype, meestal ontworpen door een reeks van zeer productieve, vooral plaatselijk gevraagde architecten. De vernieuwing beperkte zich meestal tot de voorgevel, de indeling van de woning bleef doorgaans conventioneel. Bij architecten als een Eduard Van Steenberghe, een Leon Stynen of een Jef Huygh reikte de inspiratie verder en betekende de art deco slechts een eerste fase in een stilistische evolutie naar het modernisme of ontwikkelde de art deco zich tot een eigenzinnige versie.

De grootste vernieuwing ging uit van de modernisten. Een van de eerste en meest modernistische woningen in Antwerpen was de atelierwoning van de kunstschilder René Guette, ontworpen in 1926-1927 door Le Corbusier, een bijzonder uitvoering van zijn theoretisch Citrohantype, aangepast aan de typisch Belgische perceelsvorm en de plaatselijke bouwvoorschriften. Le Corbusier's begrippen als de "machine à habiter" en zijn "vijf punten van de nieuwe bouwkunst", werden een inspiratiebron voor de Antwerpse modernisten. Dankzij Le Corbusier speelde ook de scheepsbouw een rol in de architecturale vormgeving: de pakketbootstijl met o.m. eenvoudige volumes, afgeronde hoeken, patrijspooten, buisvormige metalen leuningen en vlaggenstokken werd een succes in de modernistische architectuurtaal. Het Corbusiaanse ideologisch geladen puristisch modernisme met onder meer de kenmerkende witte buitenbepleistering, een beton- en staalskelet en horizontale bandramen daarentegen werd in de Antwerpse contreien slechts door enkelen dogmatisch toegepast.

Zoals elders in Vlaamse steden, ontwikkelde het modernisme in Antwerpen zich vooral als een zakelijke baksteenarchitectuur. In dit gematigd baksteenmodernisme was de invloed uit Nederland, in het bijzonder van Dudoks zogenaamde "romantisch kubisme" groot. De realisaties kenmerkten zich door robuuste, elementaire bakstenen bouwvolumes voorzien van expressief baksteenmetselwerk en veelal asymmetrisch gearticuleerd door veelsoortige raampartijen. Voor de inwendige organisatie werd gezocht naar alternatieven voor de klassieke plattegrond. Het werk van o.m. Walter Vanden Broeck, Eduard Van Steenberghe en het latere werk van Leon Stynen toont dit op overtuigende wijze. Een belangrijke concentratie van modernistische woningen in Antwerpen situeerde zich in enkele nieuwe wijken zoals o.m. de zogenaamde "tentoonstellingswijk".

Ondanks de hervormingsdrang van de modernisten en de art deco bleven ook de neostijlen en het eclectisme zich handhaven. In sommige wijken zoals de Pulhofwijk en de Jan Van Rijswijklaan bleef dit traditionalisme het straatbeeld beheersen.

1.2.1.2. Interbellumarchitectuur in Deurne²

Na de Eerste Wereldoorlog onderging het straatbeeld van Deurne een gedaantewisseling. De niet meer te stuiten demografische groei vereiste de snelle en massale bouw van duizenden arbeiders- en bediendenwoningen: bestaande wijken werden dichtgebouwd en nieuwe gronden - de vroegere kasteeldomeinen - werden bouwrijp gemaakt. De landbouw verdween volledig van het toneel, ambachtelijke en industriële vestigingen kenden geen grote vlucht. Bouwmaatschappijen van alle slag wierpen zich op goedkope woningbouw.

² Zie <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/120655>

Speculatiebouw op grote schaal resulteerde in eindeloze reeksen seriewoningen, al dan niet verdeeld in flats, die vandaag nog steeds het straatbeeld, vooral van Deurne-Noord, bepalen. Op de Unitas tuinwijk naar ontwerp van Eduard Van Steenberghe na vertoont deze massabouw weinig architecturale kwaliteiten. Vanaf 1925 kwam de privé-woningbouw goed op gang. Het premiestelsel van de katholieke minister Romain Moyersoen beperkte de kredieten aan huurderscoöperaties en bouwmaatschappijen drastisch en moedigde met individuele premies het privé-initiatief aan³. Dit leidde vooral in de randgemeenten tot een explosieve uitbreiding en intense bouwactiviteit. Het is in die particuliere woningbouw dat merkwaardige staaltjes architectuur met referenties aan de art deco, het modernisme of de nieuwe zakelijkheid naar ontwerp van bekende architecten tot stand kwamen. In Deurne is dit vooral merkbaar in de wijken rond het Rivierenhof en het Boekenbergpark alsook rond het te Boelaerpark. De intensieve bouw van scholen en kerken hield gelijke tred met de woningbouw. De officiële scholen werden in deze periode meestal gebouwd naar ontwerp van de gemeentelijke architecten E. Van Not en R. Ceulemans. Een verrassende uitzondering in architecturale kwaliteit is het Koninklijk Atheneum van 1936-1940 naar ontwerp van Eduard Van Steenberghe (Frank Craeybeckxlaan 22-24, beschermd monument sinds 15/03/1995). Een aantal hulpkerken uit deze jaren zullen in de jaren 1950-90 door een definitief gebouw worden vervangen. Een merkwaardige bewaard gebleven interbellumkerk is Sint-Jozef (1933-1936) naar ontwerp van Jef Huygh (Boekenberglei 211, beschermd monument sinds 03/04/1995).

1.2.2. De woning Silberman

De voor bescherming voorgestelde voormalige woning Silberman is gelegen in Deurne-Zuid, nabij de grens met het district Borgerhout, in de wijk rondom het Te Boelaerpark. De straat is reeds vermeld als Notenlei in 1912, de huidige aanleg dateert van 1934. Met zijn hoogwaardige interbellumarchitectuur onderscheidt deze woning zich samen met een aantal andere woningen in de straat.

De woning is een ruim burgerhuis in modernistische stijl naar een ontwerp door de architect Nachman Kaplansky uit 1937 (bouwaanvraag goedgekeurd door CBS Deurne op 27/11/1937), volgens de archiefdocumenten gebouwd voor een 'diamanthandelaar' (diamantair) A. Silberman⁴. Op basis van vergelijkend onderzoek met andere woningen (bv. de voormalige villa Kleinkramer, Sorbenlaan, Wilrijk) waar Kaplansky voor het tuinontwerp samenwerkte met tuinarchitect René Latinne (Berchem) mag wegens de sterke gelijkenis in tuinaanleg gesteld worden dat hij voor het tuinontwerp van de woning Silberman tevens beroep deed op deze tuinarchitect.

Voortgaande op archiefphoto's uit de bouwperiode, werd het schrijnwerk bij bepaalde glas- en vensterpartijen, meer bepaald de indeling, anders uitgevoerd dan weergegeven op de bouwaanvraag. Eind 20ste eeuw werd bij de erker en de meeste vensterpartijen het stalen schrijnwerk vervangen door aluminium schrijnwerk met een gewijzigde vormgeving, profilering, indeling en/of openingswijze. Hierbij werd o.m. de kenmerkende afronding op de rechterhoek van de erker vervangen door een afgeschuinde zijde. In 2013-2014 werd de woning gerenoveerd en licht verbouwd met respect voor de oorspronkelijke bouwstijl en het dito planconcept door "made architects" (Antwerpen)⁵ en "MJosé Van Hee architecten" (Gent). Bepaalde aanpassingen uit het verleden werden hersteld naar de oorspronkelijke vormgeving en materiaalkeuze. De oorspronkelijke planindeling bleef grotendeels bewaard, in het keukengedeelte op de begane grond en het badkamergedeelte op de bovenverdieping werd deze wel gewijzigd (zie verder, interieur, planindeling). Ook de terraszone werd beperkt aangepast en heringericht en kreeg een groter glazen afdak. In de loop de jaren verloor de bakstenen afsluiting aan de straat veel van zijn

³ GOFFIN G., LERNOUT N. e.a. 1996: Modern bouwen in Deurne 1920-1940, Zellik, 18.

⁴ Stadsarchief Antwerpen, bouwdoos 329#15242.

⁵ <http://www.madearchitects.be/renovatie-woning-doma-te-deurne/>

oorspronkelijk karakter door het verwijderen van de buisleuning er bovenop (zie archiefphoto en bouwaanvraag) en van de poortjes naar de garage en de inkom.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken⁶

Ruimtelijke context

De Van Notenstraat is gelegen in Deurne-Zuid aan de grens met Borgerhout, tussen de Gitschotellei en de Jozef Verbovenlei. De straat heeft een bebouwing opklimmend tot circa 1925, van overwegend art-deco-getinte enkelhuizen en sporadisch woningen die refereren aan de nieuwe zakelijkheid. Het straatgedeelte ter hoogte van het Te Boelaerpark kenmerkt zich door een éézijdige oostelijke bebouwing van vrijstaande villa's en halfvrijstaande burgerhuizen in een kwaliteitsvolle interbellumarchitectuur naar ontwerp van bekende architecten zoals o.m. Emiel Van Averbek (nr. 21), Walter Van den Broeck (nr. 7, beschermd monument), Gustaaf Van Meel (nr. 9) en Nachman Kaplansky (nr. 17).

Exterieur

De half vrijstaande woning heeft een sterk zakelijk karakter en omvat twee bouwlagen met een souterrain onder plat dak. Het geheel is opgebouwd uit een blokvormig hoofdvolume van twee bouwlagen en een sterk terugwijkende inkomtravee van één bouwlaag. Het plat dak heeft een markerende daklijst, deels van keramische dekstenen (voorgevel), deels van tegels en een vernieuwd dakrandprofiel (achtergevel). De woning heeft een in het souterrain ingebouwde garage, toegankelijk via een hellingbaan, en een kleine voortuin met een deels bewaarde afsluiting. Het perceel maakt achteraan een knik waar zich de achtertuin met bewaarde aanleg bevindt.

Het geheel is uitgevoerd in roodbruin baksteenmetselwerk (volgens de bouwaanvraag "roode Hollandsche baksteen") in halfsteensverband met Dudokvoeg -dieperliggende grijze lintvoeg met platvolle rode stootvoeg-, en is verlevendigd door rollagen ter hoogte van de vensterpartijen en de geveleindes. De plinten ter hoogte van het souterrain, volgens de bouwaanvraag oorspronkelijk uitgevoerd in tegels van "Belgisch graniet", kregen bij de laatste renovatie een nieuwe bekleding met een kiezelcementering. Voor de constructie is gebruik gemaakt van gewapend beton voor de vloerplaten.

Bijzonder in de woning is de aandacht die besteed wordt aan een goede verlichting, verluchting en bezonning met onder meer grote raampartijen, raambanden, lichtsleuven, een beglaasde erker, een quasi gevelbrede ramband ter hoogte van het souterrain in voor- en achtergevel en een in de achtergevel overhoeks geplaatst verticaal traplicht.

Opgevat als een bel-etagewoning onderscheidt aan straatzijde de bovenbouw zich van het souterrain door de inspringende garagetravee en de horizontale ramband ter hoogte van dit niveau. Hieraan ontleent het bakstenen volume een onthecht, quasi "zwevend" effect. De bel-etage wordt, karakteristiek voor Kaplansky, aan de straatzijde gemarkeerd door een volledig beglaasde erker alsook een grote rechthoekige vensterpartij die respectievelijk de eetkamer en het salon voorzien van overvloedig daglicht. Op de bovenverdieping bevinden zich de vensters van de twee slaapkamers aan straatzijde, uitgewerkt als bandramen met licht uitkragende lekdrempels van witte smalle tegels. Van op de straat leidt een pad van baksteen langs de zijgevel naar de sterk terugwijkende inkom met luifel op de bel-etage, voorafgegaan door een bordes met een trappartij van zeven treden van blauwe hardsteen, afgebakend door een bakstenen muur met een verankerde buisleuning. Het bordes kreeg een nieuwe terrazzovloer, analoog met het terras en de vernieuwde ruimtes binnen.

⁶ JACOBS [1999]: Nachman Kaplansky beloftevolle maar verborgen Antwerpse architect, onuitgegeven verhandeling Hogeschool Antwerpen Departement Architectuur, 93-95.

De zijgevel heeft een vrij gesloten karakter. Ter hoogte van de inkom verlichten vijf verticale lichtsluven de inkomhal, gevat in een vernieuwde kiezelcementering. De bovenverdieping toont gevarieerde muuropeningen zoals een bandraam voor de badkamer, met een licht uitkragende lekdrempel van witte tegels, een getraliede patrijspoot en de afsluitingsmuur van het solarium.

De achtergevel heeft een minder massief karakter en is dynamischer opgebouwd uit in- en uitspringende blokvormige volumes met open of (deels) overdekte terrassen op de bel-etage en de bovenverdieping. Het uitspringend blok ter hoogte van de bel-etage omvatte oorspronkelijk de meidenkamer en de keuken met in de buitengevel twee aparte muuropeningen. Bij de laatste renovatie werd dit gedeelte verbouwd tot één ruimte met open keuken, een eetplaats en een hoek met kastenwand, door middel van twee nieuwe grote vensterpartijen opengewerkt naar het terras en de tuin toe. Het terras, eertijds met een vloer van rode keramische tegels en met korte luifel, kreeg een nieuwe terrazzovloer en dito steektrap naar de tuin toe en een nieuwe en langere glazen luifel. Ook het L-vormig bakstenen afsluitingsmuurtje van het terras kreeg een licht gewijzigde positie, een nieuwe bekleding met een kiezelcementering en een deksteen van terrazzo die verlengd is tot een in de scheidingsmuur verankerde zitbank. Het terras op de bovenverdieping dat diende als solarium is aan de zuidzijde afgesloten door een muurpartij met vier verticale muuropeningen en deels overdekt met een luifel. De andere zijden hebben een buisvormige leuning die doorloopt in een dito 'frame', vermoedelijk om een afschermend doek aan te bevestigen dat kon weggeschoven worden. De toegang tot het solarium vanop het bordes in de traphal werd bij de laatste renovatie verplaatst. Ook bepalend in de achtergevel is het verticale overhoeks geplaatst traplicht. De slaapkamer aan tuinzijde heeft tevens een bandraam met een licht uitkragende lekdrempel van witte tegels. De vroegere kolenkelder is bij de laatste renovatie opengewerkt naar de tuin toe als een overdekte berging met een toegevoegd steektrapje naar de tuin.

Naast de houten garagepoort, is het van reliëfglas voorziene stalen schrijnwerk van de inkom met een getraliede vleugel deur, van het verticale traplicht in de achtergevel, van de twee patrijspooten (waarvan één met traliwerk) en van het badkamervenster in de zijgevel, alsook het traliwerk aan de binnenzijde van de vensterband ter hoogte van het souterrain, nog origineel. De vormgeving van de dubbele handgreep van de inkomdeur doet vermoeden dat deze later is vervangen.

Het schrijnwerk van de erker, van de meeste bestaande vensterpartijen in voor- en achtergevel, van de lichtsluven in de zijgevel (traphal) en van de verticale glaspartijen in de afsluitingsmuur van het solarium, is sinds de laatste renovatie vernieuwd en, geïnspireerd op de oorspronkelijke vormgeving, opnieuw uitgevoerd in staal, meestal met een voor de bouwstijl kenmerkende onderverdeling. De kenmerkende afronding op de hoek van de beglaasde erker werd echter niet gereconstrueerd. De uitvoering, vormgeving en het materiaalgebruik van de nieuw aangebrachte muuropeningen (bv. in het keukengedeelte) werd afgestemd op die van de bestaande. De glasdallen van de verticale lichtsluven in de zijgevel zijn verwijderd en vervangen door een heldere, transparante beglazing.

Bij bepaalde muuropeningen zoals de gevelbrede horizontale lichtstrook ter hoogte van het souterrain, bleef het aangepast schrijnwerk (aluminium waarin draadglas met reliëf) uit eind 20ste eeuw behouden, maar werd witgeschilderd om zo een harmonischer gevelbeeld te bekomen.

De voortuin heeft een jonge beplanting. Van de afsluiting aan straatzijde bleef enkel het bakstenen muurtje bewaard: de buisleuning er bovenop alsook de poorten naar de garage en de inkom met vleugels in volle staalplaat zijn verwijderd. Het pad naar de inkomdeur en de hellingbaan van de garage, gevat tussen bakstenen muurpartijen, bestaan uit bakstenen, gelegd op hun platte kant en in visgraadverband. De muurtjes van de voortuin en de garage zijn uitgevoerd in hetzelfde baksteenmetselwerk en -verband als de woning. Het niveauverschil met de hellingbaan van de garage wordt aan de zijde van het inkompad afgeschermd met een ijzeren leuning. De aanleg van de achtertuin in 'flagstones' omvat een trappartij, een terras, een cirkelvormig pad dat leidt naar het afgeboorde vijvertje,

een muurtje met deksteen (zitbank) en ook de muurtjes als afboording van de perken tegen de woning. De achtertuin bestaat uit een grasperk, omringd met een jonge beplanting. Achteraan bevindt zich een Christusboom.

Interieur

Planindeling

In de huidige indeling is de oorspronkelijke plattegrond van de bouwaanvraag nog goed herkenbaar en beantwoordt het aan de typologie van de bel-etagewoning, met garage en kelders op de souterrain, leefruimtes met utilitaire ruimtes op de bel-etage en slaapvertrekken met badkamer op de eerste verdieping⁷. De voordeur op de bel-etage geeft toegang tot een inkomhal die aansluit op de ruime traphal met bordestrap. De drie ruime woonvertrekken, op het bouwplan aangeduid als 'salon' en 'eetkamer' aan straatzijde en als 'familiekamer' aan tuinzijde, heden in gebruik als living en bureau, zijn door grote vensterpartijen goed belicht en kunnen door middel van een schuifdeur tot één geheel verbonden worden. De eertijds gegroepede kleinere achtervertrekken (vestiaire met wc, keuken, meidenkamer en het 'office') werden bij de laatste renovatie verbouwd tot één ruimte met open keuken, eetplaats en kastenwand, door toevoeging van nieuwe muuropeningen "geopend" naar de tuin en het terras. Vanuit het bureau en de eetplaats heeft men toegang tot het terras dat via een steektrap in verbinding staat met de tuin. In de traphal is de vroegere 'linnenkamer' ter hoogte van het trapbordes thans ingericht als een open zithoek. Hier werd de vroegere toegang tot het dakterras ('solarium') gedicht en iets verschoven. De bordestrap eindigt op de overloop waar conform het oorspronkelijk bouwplan, eerst de badkamer en wc op uitkomen en vervolgens drie ruime slaapkamers, twee aan de straatzijde en één aan de tuinzijde. De badkamer werd vernieuwd en verkleind door de wc apart te maken. Eén van de slaapkamers aan de straat was vroeger 'studiekamer'. Een steektrap leidt naar het souterrain, opgedeeld in de garage en verschillende ruimtes, op het bouwplan benoemd als o.m. 'bergplaats', 'koolkelder', 'wijnkelder', 'provisie' en 'waschkelder'. De aan de tuinzijde gelegen voorheen gesloten 'koolkelder' is opengewerkt tot een overdekte berging, nu toegankelijk vanuit de kelder en vanuit de tuin.

Beschrijving van het interieur

Het interieur is bepleisterd en beschilderd. In de vertrekken die oorspronkelijk vloeren van rode keramische tegels hadden, werden deze bij de laatste renovatie systematisch vervangen door een gegoten vloer van terrazzo (inkombordes, inkomhal, keuken en eetplaats, badkamer). In de traphal, leefruimtes, overloop en slaapkamers, bleef de in stroken gelegde parket bewaard. Buiten de schuifdeuren op de bel-etage, werden alle binnendeuren vervangen. Van de oorspronkelijke technische nutsvoorzieningen en functionele uitrusting van de keuken en badkamer bleef niets bewaard. De meeste radiatoren bleven bewaard.

De traphal wordt ruim verlicht door vijf sleufvensters met kolomvormig uitgewerkte penanten en door het overhoekse traplicht ter hoogte van het trapbordes. Bepalend in de traphal is de houten bordestrap die een bepleisterde en beschilderde volle leuning heeft met een zwartgeschilderde lijst, voorzien van een massieve houten cilindervormige handgreep, aan de hand van koperen dragers bovenop of tegen de leuning vastgehecht. In de traphal is de radiator geplaatst in een hiervoor bestemde nis. Tussen de hal en de living én de living en het bureau bevinden zich dubbele schuifdeuren in een geprofileerde omlijsting waardoor de vertrekken één doorlopende ruimte kunnen vormen. Deze schuifdeuren zijn origineel binnenschrijnwerk met vernieuwde bolvormige deurklinken. De vensterpartij van de living is voorzien van een even brede, met zwarte tegels beklede, lage vensterbank die tevens dienst doet als zitbank en waaronder de radiator is geplaatst. Eenzelfde betegeld schab bevindt zich in de nis rechts van de erker, met daaronder een

⁷ Stadsarchief Antwerpen, bouwdossier 329#15242.

radiator. De nieuwe keuken is een open keuken met dito eetplaats en een hoek met een kastenwand.

De drie slaapkamers werden voorzien van een nieuwe uniforme kastenwand met geïntegreerde deur. De garage en ruimtes op het souterrain hebben gecementeerde muren, een plafond (vloerplaat) van gewapend beton en een vernieuwde vloer van gegoten beton.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 15/09/2017 en 1/12/2017. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Behoudens verborgen gebreken, bevindt het gebouw zich in een goede bouwfysische toestand. Het buisvormige ijzeren 'frame' van het solarium vertoont corrosie en is aan herstelling toe. Volgens de eigenaar zou de roofing van het platte dak toe zijn aan vervanging.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Nachman Kaplansky - biografie en oeuvre - selectie

Van Russische nationaliteit en geboren in Polen, vestigde architect Nachman Kaplansky zich in 1925 vanuit Tel Aviv in Antwerpen. Waar zijn vroegst gekende realisaties al uit eind jaren 1920 dateren, bouwde hij na zijn architectuurstudies aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, vanaf begin jaren 1930 een succesvolle praktijk uit in Antwerpen, gericht op een welgesteld, overwegend joods cliënteel. Bij de Duitse invasie in 1940 vluchtte Kaplansky naar Palestina. Het is niet bekend of hij zijn architectuurpraktijk tijdens of na de Tweede Wereldoorlog in zijn nieuwe woonplaats Tel Aviv heeft kunnen hervatten. De sterfdatum van Nachman Kaplansky is onbekend, maar ligt zeker na 1956⁸.

Ondanks zijn korte loopbaan in ons land en zijn sterk aan Antwerpen gebonden opdrachten, realiseerde Nachman Kaplansky (1904-?) een consequent modernistisch oeuvre waarmee hij terecht tot het canon van het interbellummodernisme mag gerekend worden. De vaststelling dat de toenmalige tijdschriften over kunst en architectuur, die sterk bijdroegen tot het uitdragen en promoten van de modernistische idealen in alle disciplines, zijn architectuur van woningen en appartementsgebouwen loofden en plaatsten naast die van tijdgenoten zoals o.m. een L. Stynen, G. Eysselinck, J. De Bruycker, W. Van den Broeck en E. Van Steenberghe, getuigt van een eigentijdse waardering buiten de regionale grenzen.

Kaplansky maakte deel uit van een beperkte groep architecten die bekendheid verwierven door zich binnen de heersende banaliteit van een traditiegetrouwe particuliere woningbouw in voornamelijk het voorstedelijk gebied van Antwerpen te onderscheiden met een hoogwaardige interbellumarchitectuur, al dan niet met referenties aan de art deco, het modernisme of de nieuwe zakelijkheid. Evenals andere architecten van de Antwerpse Joodse gemeenschap zoals een Jules Wellner, Aron Samuel Freudmann en David Moëd, was Kaplansky zeer goed op de hoogte van de modernistische stromingen in zijn tijd en ontwierp hij villa's, rijwoningen en flatgebouwen in een zakelijke architectuur, duidelijk geïnspireerd op de Nederlandse modernistische baksteenarchitectuur van Dudok en op het ideeëngoed van Le Corbusier. Bij bepaalde opdrachten van Kaplansky refereren de

⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/3057>.

kubische volumetrie en het expressieve rode baksteenmetselwerk aan de werken van Dudok. Andere realisaties getuigen eerder van een eigenzinnige interpretatie van Le Corbusiers principes: een 'dematerialisering' van de gevel door een natuurstenen bekleding, grote raamoppervlakken en een schijnbare onthechting van de 'bodem' door gebruik van een ander materiaal voor het gelijkvloers, verlenen bepaalde gebouwen een meer puristisch karakter. In de gevels wordt de zakelijke esthetiek verder doorgetrokken aan de hand van typerende muuropeningen gaande van bandramen, verticale glasstroken tot erkervormige vensterpartijen en door repeterende elementen uit o.m. de pakketbootstijl zoals patrijspooten, terrassen en trappen met buisleuning, vlaggenstokken en cirkelvormige uitsprongen. Naast het gebruik van staal voor schrijnwerk werkt Kaplansky meestal met traditionele materialen zoals hout, baksteen en natuursteen. Ook in de interieurs kiest hij voor een meer zakelijke aanpak waarbij veel aandacht besteed werd aan een functionele schikking van de vertrekken, gericht op voldoende verlichting en verluchting, het benutten van alle ruimte (bv. verloren ruimte werd opgevuld met inbouwkasten) en aan het uitdiepen van technische aspecten⁹ (technische nutsvoorzieningen in de ingebouwde kasten, toepassing van spouwmuren, liften, centrale verwarming, parlofoonsystemen, ...). Voor zijn tuinontwerpen bestond er een samenwerking met de tuinarchitect René Latinne (Berchem).

Het feit dat N. Kaplansky zijn opdrachten quasi altijd -met uitzondering van één opdracht in Brugge (beschermde woning Bremersch)- gerealiseerd heeft in Antwerpen en deelgemeenten, laat toe om binnen het vooropgestelde beschermingsbeleidsthema "20ste-eeuwse architectuur in Antwerpen" een volledige evaluatie en representatieve selectie van zijn oeuvre te maken.

Hij realiseerde ongeveer 24 opdrachten waaronder een 10-tal appartementsgebouwen en een 14-tal woningen. Van de 14 woningen zijn er 2 beschermd als monument, de woning Bremersch in Brugge en de woning Swarts in Antwerpen, en zijn er twee gesloopt. Binnen de 10 resterende woningen en de 10 appartementsgebouwen zijn op basis van de herinventarisatie van bepaalde stadswijken, het overzicht van het oeuvre zoals weergegeven in de onuitgegeven licentiaatsverhandeling JACOBS M. s.d.: *Nachman Kaplansky. Beloftevolle maar verborgen Antwerps architect* (Departement Architectuur), collectieve en parate kennis en verschillende plaatsbezoeken drie woningen en één appartementsgebouw geselecteerd voor verder waarderend onderzoek in functie van bescherming:

- de voormalige woning Diercxsens, Ryckmansstraat,10 in Antwerpen (tentoonstellingswijk),
- de voormalige woning Couturier, Sorbenlaan 52 in Antwerpen-Wilrijk,
- de voormalige woning Silberman, Van Notenstraat 17 in Deurne,
- het appartementsgebouw "Résidence Prins Albert", Prins Albertlei 22 in Antwerpen-Berchem.

Afhankelijk van de medewerking van de eigenaars en het resultaat van de plaatsbezoeken, waarbij de bewaarde inwendige structuur, de plattegrond en de interieuraankleding bepalend zijn voor de eidevaluatie van de erfgoedwaarden, zullen voormelde panden al dan niet uitgewerkt worden tot een beschermingsvoorstel.

2.1.2. Erfgoedwaarde van de woning Silberman

Architecturale waarde

Ondanks zijn korte loopbaan in ons land en zijn sterk aan Antwerpen gebonden opdrachten, realiseerde Nachman Kaplansky (1904-?) een consequent modernistisch oeuvre waarmee hij terecht tot het canon van het interbellummodernisme mag gerekend worden. De vaststelling dat toenmalige tijdschriften over kunst en architectuur, die sterk bijdroegen

⁹ JACOBS [1999]: Nachman Kaplansky beloftevolle maar verborgen Antwerpse architect, onuitgegeven verhandeling Hogeschool Antwerpen Departement Architectuur, 109-118.

tot het uitdragen en promoten van de modernistische idealen in alle disciplines, zijn architectuur van woningen en appartementsgebouwen loofden en plaatsten naast die van tijdgenoten zoals o.m. een L. Stynen, G. Eysselinck, J. De Bruycker, W. Van den Broeck en E. Van Steenberghe, getuigt van een eigentijdse waardering buiten de regionale grenzen.

De woning Silberman van Kaplansky is representatief voor de betere interbellumarchitectuur in het voorstedelijk gebied van Antwerpen waarmee bekende architecten zich binnen de heersende banaliteit van een traditiegetrouwe particuliere woningbouw wisten te onderscheiden. De woning Silberman beantwoordt evenals Kaplansky's rijwoningen en flatgebouwen, aan de architectuurtaal van het interbellummodernisme, sterk geïnspireerd op en beïnvloed door zijn modernistische tijdgenoten Le Corbusier en Dudok. De kubische volumetrie, het expressieve gebruik van rood baksteenmetselwerk voor het gevelparement, de veelsoortige raampartijen, de van de bodem "onthechte" volumewerking en de elementen ontleend aan de zogenaamde pakketbootstijl vormen constanten in zijn woningbouw.

Van de vijf gekende, vrijstaande of halfopen villa's en burgerhuizen die Kaplansky in de loop van de jaren 1930 in Antwerpen tot stand bracht, vormt de woning Silberman uit 1937 aan de Van Notenstraat in Deurne thans één van de meest representatieve en herkenbare voorbeelden binnen zijn bewaard oeuvre. De woning werd samen met de woning Couturier in Wilrijk en de woning Bremersch in Brugge met foto gepubliceerd in *Bâtir*, in een artikel over 'habitations rationnelles': *....pour que l'habitant vive à l'aise, il faut que la maison se fasse sa place au soleil, qu'elle se carre face à la rue comme un castaud, qu'elle déploie en façade ses locaux de séjour spacieux, bien dégagés, communiquant aisément et le plus possible formant des ensembles. Il faut qu'elle s'ouvre largement aux rayons solaires, à l'air pur. Il faut que des proportions à la fois solides et gracieuses permettent à l'architecte d'utiliser sans honte des matériaux sains qui exaltent la luminosité de la maison... La variété, les normes modernes ne l'ont pas détruite, mais transposée dans le domaine rationnel, authentiquement architectural.* Deze kenmerken en karakteristieken zijn thans nog terug te vinden in de woning Silberman.

Aan de straatzijde krijgt het massieve kubusachtige hoofdvolume van de woning Silberman door de inspringende garagetravee en de horizontale vensterband ter hoogte van het souterrain een onthecht, quasi "zwevend" effect. Ongeacht de verbouwing aan de achtergevel, is de tuinzijde van de woning dynamischer van karakter door de in- en uitspringende volumes en geveldelen, waarin zowel horizontale als verticale muuropeningen voorkomen. Het als een dakterras (solarium) uitgewerkte platte dak van de achterbouw, is een zuiver modernistisch element dat evenals de buisleuning en patrijspoorten verwijst naar de pakketbootesthetiek.

Vooruitstrevend is de manier waarop de planindeling en de gevelopeningen van de woning gebaseerd zijn op een functionele schikking van de vertrekken, afgestemd op voldoende bezonning en verlichting. De voornaamste leefvertrekken bevinden zich aan de westelijk georiënteerde straatzijde en krijgen maximaal licht door een brede rechthoekige vensterpartij en een beglaasde erker. De zuidelijk georiënteerde zijgevel laat via verticale lichtsleuven op een discrete maar overvloedige manier licht binnen in de traphal. De achtergevel wordt geopend door een grote vensterpartij aan het terras en een overhoeks verticaal traplicht op de verdieping. De belangrijkste vertrekken zoals de inkomhal, de traphal en de drie te verbinden leefvertrekken bleven in hun oorspronkelijke configuratie bewaard. Vermeldenswaardige interieurelementen uit de bouwperiode zijn de bewaarde bordestrap, de dubbele schuifdeuren van de leefvertrekken, de betegelde vensterbank en het dito schab boven de radiators in de living, en de houten vloeren van strokenparket. De voortuin met bakstenen muurtje, de inrit met helling naar de garage en het pad dat leidt naar de inkom maken inherent deel uit van het ontwerp. De uit de bouwperiode bewaarde aanleg van de achtertuin, ontworpen in samenwerking met de tuinarchitect René Latinne, is onlosmakelijk verbonden met de woning en representatief voor de

interbellumperiode. De aanleg van flagstones, bestaande uit een trap, terras, afboordingen van perken, een centraal gelegen vijvertje omringd door paadjes en een muurpartij (zitbank) refereert aan -veelal niet bewaarde- tuinontwerpen van andere opdrachten van Kaplansky zoals de voormalige villa Kleinkramer in Wilrijk (zie archiefphoto fotobijlage).

De wijzigingen bij de laatste renovatie doen weinig afbreuk aan de architecturale waarde van het pand daar deze uitgevoerd werden in de geest van de bouwstijl met respect voor het oorspronkelijk concept en de dito materialen.

2.2. Motivering van het type bescherming

De voormalige woning Silberman wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuuroederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemene belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

De voornamelijk aan de architectuur gelieerde erfgoedwaarden hebben zowel betrekking op het exterieur als het interieur. Het behoud van de ensemblewaarde tussen het vrij gaaf bewaarde exterieur en het interieur met bewaarde inwendige structuur en grotendeels bewaarde planindeling, vraagt om een bescherming als monument. Het gerenoveerde keuken- en badkamergedeelte met gewijzigde indeling en/of dito muuropeningen heeft gezien de kwalitatieve, tactiele en erfgoedbewuste aanpassingen, eigentijdse architecturale waarde en doet om deze reden weinig afbreuk aan de architecturale waarde van het geheel.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

Het volledige perceel wordt in de bescherming opgenomen. De voortuin met afsluiting en de achtertuin met een aanleg in flagstones horen historisch en/of typologisch bij de modernistische woning.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

- Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.
- Het onroerend goed is opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed (modernistische villa, ID: 11348).

2.4.2. Ruimtelijke Ordening:

- De woning is volgens het gewestplan gelegen in woongebied.
- De woning ligt binnen de afbakening 'grootstedelijk gebied Antwerpen' (Gewestelijk Ruimtelijk Uitvoeringsplan, goedgekeurd op 19/06/2009).

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders

(eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het beschermingsbesluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden er van aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een verkavelingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is vraagt de vergunningverlener (de gemeente of de Vlaamse overheid) advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

4.1. Archieven

Stadsarchief Antwerpen

Bouwaanvragen, doss.329#15242.

4.2. Mondelinge en schriftelijke bronnen

Mondelinge informatie verkregen van de huidige eigenaar op het plaatsbezoek van 15/09/2017.

4.3. Literatuur

DELETANG M. 1939: *Habitations rationnelles*, In: *Bâtir*, 76, 114-115.

GOFFIN G., LERNOUT N. e.a. 1996: *Modern bouwen in Deurne 1920-1940*, Zellik.

JACOBS [1999]: *Nachman Kaplansky beloftevolle maar verborgen Antwerpse architect*, onuitgegeven verhandeling Hogeschool Antwerpen Departement Architectuur.

LAUREYS D., 2004: De architectuur in een stroomversnelling. Art deco, modernisme en traditionalisme in de provincie Antwerpen, in *Bouwen in Beeld*. De collectie van het architectuurarchief van de Provincie Antwerpen, Antwerpen, 85-129.

S.N. 1939: *N. Kaplansky architecte Anvers*, Antwerpen.

S.N.1936, *Deux habitations de l'architecte N. Kaplansky*, In: *Bâtir*, 39, 550-551.

4.4. Internetbronnen

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: Kaplansky, Nachman [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/3057> (geraadpleegd op 22 september 2017).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: Deurne [online] <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120655> (geraadpleegd op 22 september 2017).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2017: Modernistische villa, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11348> (geraadpleegd op 22 september 2017).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. De fotobijlage bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend fotomateriaal dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk dossier bevat bijkomend materiaal zoals bouwplannen en archiefphoto's dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.